

PROSPEKT ORGANOWY WRAZ Z PARAPETEM CHÓRU MUZYCZNEGO W KOŚCIELE PW.
ZWIASTOWANIA NMP W SKĘPE, ZESPÓŁ KLASZTORNY OO. BERNARDYNÓW

KARTA TYTUŁOWA

IDENTYFIKACJA OBIEKTU

Rodzaj obiektu: prospekt organowy wraz z parapetem chóru muzycznego

Czas powstania: prospekt architektoniczny, barokowo-klasycystyczny, złożony ze starszej części środkowej, II poł. XVIII w. (1746-9 lub ok. 1767 r.); rozbudowany o części boczne ok. 1880 r.

Autor/warsztat: nieznany, rozbudowa wykonana przez Ernesta H. Biernackiego

Materiał technika: konstrukcja drewno, detal snycerski oraz rzeźba drewniane, polichromowane i złoczone

Wymiary: szafa organowa 700 cm x 820 cm x 400 cm (boki po 220 cm, najstarsza część środkowa 380 cm), usytuowana na całej szerokości chóru muzycznego

Nr rejestru zabytków: woj. kujawsko-pomorskiego pod nr B-13/7 z dn. 29.12.1994 r.

Użytkownik: klasztor OO. Bernardynów w Skępe

OPIS FORMALNY

Parapet chóru wsparty na ścianie pełnej oddzielającej nawę od kruchty. Zdobiony płycinami oraz pozornym laskowaniem z rozetkami. Na osi przerzucona pofałdowana materia, na niej postać anioła, poniżej kartusz z emblematem franciszkańskim.

Prospekt organowy jednosekcyjny, rozbudowany na szerokość empory organowej zawierający tylko atrapy piszczałek, zakomponowany na planie zakreślonym liniami wklęsło-wypukłymi. Układ trójosiowy, architektoniczny. Na wysokim cokole zwieńczonym gierowanym gzymsem i zdobionym płycinami z ornamentem rokokowym szafa organowa z trzema kolumnami piszczałek nadających układ całej kompozycji. Między nimi niższe łączniki o zdwojonych ażurowych prześwitach arkadkowych, na krańcach rzędy piszczałek coraz niższych, ujętych górami spływami. Zwieńczenie szafy organowej w formie kotary podpiętej w pięciu miejscach, z węzłami podtrzymywanymi na krańcach przez uskrzydłone anioły. Na osi zwieńczenia Oko Opatrzności w glorii promienistej podtrzymywane przez parę aniołów. Na bocznych kolumnach muzykujące anioły i putta.

ZAGADNIENIA HISTORYCZNE

O historii skępskich organów mówią zapisy kroniki zakonnej. Przytoczone tam informacje i daty pozwalają na odtworzenie ich historii tylko w częściowym zakresie:

Wiek XVII

1613 – brat zakonny Bonawentura w 1613 r. pełnił funkcję organisty w Kazimierzu Biskupim

1649 – Albert Smoliński pełni rolę miejscowego muzyka

Powyższe wzmianki pozwalają przypuszczać, że pierwsze organy (nie zachowane) pojawiły się w Skępe ok. 1600 r.

Wiek XVIII

1704 – wzmianki o instrumencie

1716 – eksprowincał Paulin Klejna własnoręcznie odmalowuje chór muzyczny

1728 – wzmianka o naprawie dużych organów oraz istnieniu małych

poł. XVIII w. - rozbudowa świątyni i wprowadzenie nowego instrumentu

Wiek XIX

1846 – informacja archiwalna o organach jako jednych z „lepszych w kraju”

1872 – wzmianki o konieczności naprawy instrumentu

1881 – Ernest Hugon Biernacki rozbudowuje instrument, a także prospekt; piszczałki pełnią funkcję dekoracyjną

1893 – przeróbki instrumentu rozbudowanego przez Biernackiego

1899 – informacja o gruntownym odrestaurowaniu „organu”

Wiek XX

1903 – za kadencji ks. J. Pielaszewskiego przerobiono i odrestaurowano dawne organy

1934 – wzmianki z wytycznymi aby „organy odczyścić i zniszczone części uzupełnić”

1945 – zestawienie strat wojennych, w tym uszkodzeń organów

1946 – decyzja o odnowieniu organów, w następstwie znacząca przebudowa instrumentu

STAN ZACHOWANIA

Prospekt organowy w związku z pracami konstrukcyjnymi sklepienia oraz konserwacją polichromii chóru muzycznego został zdemontowany w roku 2017. Obecnie przechowywany jest w pomieszczeniach klasztornych. Stan zachowania, gdy prospekt znajdował się na chórze wydawał się względnie dobry, jednakże po zdemontowaniu i rozłożeniu na elementy składowe okazało się, że jest w stanie niezadowolającym. Znacząca część elementów jest uszkodzona

przez drewnojady skutkiem czego drewno uległo osłabieniu. Wiele elementów jest również popękanych, powstały ubytki.

Obecna polichromia prospektu wykonana jest prawdopodobnie zwykłymi farbami olejnymi, natomiast złocenia i srebrzenia folią metalową, nieszlachetną. Warstwy te są zakurzone, zmienione kolorystycznie, złocenia pociemniałe, skorodowane, przetarte. Elementy wystawione na eksploatację noszą ślady zużycia – liczne wgniecenia, wryte napisy, odpryski, oraz lokalne, niestarannie wykonane naprawy. Karnacja figur putt i aniołów wykonana jest w sposób niestaranny, kolorystyczne opracowanie twarzy jest naiwne. Konieczne jest ustalenie, czy pod obecną warstwą malarską znajdują się warstwy wcześniejsze, jaki jest ich stan i zakres występowania.

Balustrada chóru stanowi kompozycyjną całość z prospektem. Konstrukcja oraz dekoracja balustrady wykonana jest z drewna. Od strony zewnętrznej, wyeksponowanej w stronę nawy jest bogato zdobiona. Detal snycerski jest polichromowany i złocony. Kolorystyka jest spójna z kolorystyką prospektu – elementy konstrukcyjne kremowe (kość słoniowa), z akcentami różu, detal złocony i srebrzony. Całość silnie zabrudzona i przemalowana. Elementy architektoniczne tj. dolny profil z widocznymi ubytkami, wgnieceniami, przemalowane. Podobnie parapet jest brudny i przetarty, ze śladami wgnieceń, zarysowań, wyciętymi napisami. Pokrywająca go warstwa malarska nie jest oryginalna. Parapet pokrywają grube, twarde warstwy farb olejnych w kolorze ugrowym (orzechowym). Draperia stanowiąca główny akcent kompozycyjny balustrady wykonana jest z drewna. Jest w całości pozłocona i posrebrzona, foliami z metali nieszlachetnych. Złocenie jest bardzo przetarte, brudne, widoczne są poprzeczne pęknięcia na łączeniach. Płyciny i detale snycerskie są bardzo brudne, widoczne są pęknięcia, rozejścia drewna oraz przetarcie, odpryski i ubytki warstwy malarskiej. Polichromia położona jest bardzo niestarannie, na nieopracowane podłoże. Konieczne jest ustalenie, podobnie jak w przypadku prospektu, stratygrafii warstw. Być może pod spodem zachowały się warstwy polichromii wcześniejszej.

Od wnętrza balustrada jest przemalowana. Pod warstwą ugrową na powierzchni parapetu znajduje się wcześniejsza (oryginalna?) polichromia w formie marmoryzacji.

C. CEL I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Prospekt organowy wraz z balustradą chóru muzycznego zamyka kompozycję wnętrza kościoła po stronie zachodniej i stanowi ważny element wyposażenia świątyni, aczkolwiek zastania całe przeszło nad chórem z polichromią Walentego Żebrowskiego, odrestaurowana w latach 2021-2023. Pierwotny prospekt był mniejszy. Podczas rozbudowy dodano boczne elementy z niemymi piszczalnikami, tym samym wypełniono całe przeszło empory organowej.

Celem prac konserwatorskich przy prospekcie i balustradzie jest powstrzymanie postępujących procesów destrukcji elementów drewnianych i polichromowanych prospektu oraz balustrady, usunięcie skutków działania czynników niszczących oraz uczytelnienie oryginalnej formy i kolorystyki.

Założeniem podstawowym jest przywrócenie pełnej wartości funkcjonalno-użytkowej i estetycznej obiektu. Należy zatem przeprowadzić prace polegające na dezynfekcji i dezynsekcji, wzmocnieniu konstrukcji oraz podłoża drewnianych elementów polichromowanych oraz uzupełnieniu ubytków drewna i gruntów oraz konserwacji i restauracji polichromii.

Prace powinny być poprzedzone badaniami konserwatorskimi, prowadzone w oparciu o ich wyniki.

Do rozważenia pozostaje kwestia czy po pracach konserwatorskich przywrócony zostanie cały, rozbudowany w 1881 prospekt, który zastania dekoracje malarską sklepienia i ścian na chórze, czy też tylko jego pierwotną, środkową część. Mniejsza bryła prospektu umożliwi ekspozycję całej kompozycji dekoracji empory chóru wraz z polichromią Walentego Żebrowskiego.

D. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Prospekt

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej ukazującej stan zachowania obiektów przed przystąpieniem do prac konserwatorskich. Następnie wykonywanie bieżącej dokumentacji przebiegu prac oraz dokumentacji ukazującej stan obiektu po ich zakończeniu według „Schematu dokumentacji prac badawczych, konserwatorskich i restauratorskich” z 2009 roku opracowanego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa.
2. Przeprowadzenie zabiegu dezynsekcji wszystkich elementów prospektu. Proponuje się wykorzystanie metody J. Różańskiego, która polega na użyciu, w przypadku dużych obiektów, dichlofosu (DDVP) z zastosowaniem szczelnych komór foliowych.

3. Oczyszczenie elementów z luźnych zabrudzeń powierzchniowych – pajęczyn, kurzu itp. przy pomocy miękkich pędzli z odsysaniem pyłu odkurzaczem.
4. Wykonanie odkrywek na różnych rodzajach elementów składowych prospektu: figurach, detalu architektonicznym, elementach ornamentalnych, elementach konstrukcyjnych. Na wstępie wykonanie poglądowych odkrywek sondażowych, następnie w wytypowanych miejscach – odkrywek stratygraficznych (schodkowych). Porównanie stratygrafii nawarstwień na elementach pierwotnych prospektu z nawarstwieniami na elementach dodanych podczas rozbudowy organów.
5. Wytypowania miejsc do pobrania próbek do badań laboratoryjnych. Próbki zostaną pobrane w celu identyfikacji pigmentów i spoiw oraz ustalenia techniki i technologii wykonania polichromii oryginalnej.
6. Dezynfekcja wszystkich elementów metodą nasycania środkami wielofunkcyjnymi, obojętymi dla warstwy malarskiej (np. p-chloro-m-krezol w olejku terpentynowym i acetonie).
7. Selekcja elementów pod kątem stanu zachowania materiału konstrukcyjnego. Wytypowanie elementów wymagających impregnacji wzmacniającej.
8. Przygotowanie elementów zdegradowanych z powodu działalności drewnojadów do zabiegu wzmacniania: zabezpieczenie powierzchni polichromii przez oklejenie jej bibułą japońską (np. na wodny roztwór polialkoholu winylu, Brenntag, Niemcy), zabezpieczenie osłabionych form zagrożonych uszkodzeniem mechanicznym, mechaniczne usunięcie partii całkowicie spróchniałych.
9. Impregnacja wzmacniająca z użyciem odpowiednio dobranych roztworów żywic syntetycznych w zależności od miejsca i stopnia zaawansowania procesu destrukcyjnego (akrylowych i/lub epoksydowych np. Paraloid B72, C.T.S., Włochy, Epoxi-Holzverfestigung, Remmers, Niemcy), metodą nasycania w kąpeli oraz metodą kroplową.
10. Wykonanie prób usuwania przemalowań metodami chemicznymi i mechanicznymi przy pomocy past spulchniających przeznaczonych do usuwania powłok farb i lakierów tj. Scansol (Scandia Cosmetics, Polska), Deck 4000 f-my C.T.S., Włochy, Scalpex NW (dystrybutor Blik).
11. Usunięcie przemalowań z poszczególnych elementów wybraną metodą.

12. Utrwalenie i konsolidacja warstw oryginalnych – wykruszających się i spęcherzonych gruntów oraz warstw polichromii z użyciem spoiw na bazie żywic sztucznych (np. Plexisol P 550, C.T.S., Włochy).
13. Doczyszczanie powierzchni polichromowanych przy pomocy środków powierzchniowoczynnych, np. Vulpex, Picreator, Anglia, Włochy; Contrad 2000, C.T.S., Włochy.
14. Uzupełnienie ubytków drewna w zależności od wielkości i typu ubytku: tradycyjną metodą flekowania i/lub przy pomocy gotowych produktów, takich jak: dwuskładnikowy kit na bazie żywicy epoksydowej Araldite SV/HV 36 (Huntsman, Belgia), lekki kit trocinowy na spoiwie klejowym (Holzmake, Nerchau, Niemcy).
15. Wielowarstwowe uzupełnienie gruntów w partiach złożonych i polichromowanych zaprawą klejowo-kredową. Opracowanie powierzchni kitów metodami mechanicznymi.
16. Zabezpieczenie oryginalnej warstwy malarskiej oraz wyrównanie chłonności kitów przez nałożenie werniksu retuszarskiego (np. Lefranc & Bourgeois).
17. Konserwacja złocień istniejących wykonanych z folii metalowych lub wykonanie nowych złocień 23 i $\frac{3}{4}$ kt złotem płatkowym:
 - W przypadku konserwacji: uzupełnienie większych ubytków metodą na mikstion olejny lub akrylowy, uzupełnienie mniejszych ubytków oraz przetarć oryginalnego złotem mineralnym proszkowym na spoiwie klejowym, scalenie uzupełnień ubytków pozłoty z użyciem gotowych patyn woskowych.
 - W przypadku wykonania nowych złocień i srebrzeń: położenie folii szlachetnych złotej i srebrnej na pulmentach odpowiednich dla folii złotej i folii srebrnej w technice na poler i mat.
18. Uzupełnienie ubytków warstwy malarskiej: wykonanie punktowań scalających oraz rekonstrukcji w technice odwracalnej (na elementach zrekonstruowanych – podmalowanie w technice akrylowej Primacryl, Schmincke, Niemcy; punktowania scalające w obrębie warstw oryginalnych w technice żywicznej Restauro, Maimeri, Włochy).
19. Zabezpieczenie powierzchni polichromii warstwą werniksu końcowego (np. Lefranc & Bourgeois, satynowego).

20. Przeprowadzenie montażu z wykorzystaniem oryginalnych złączy i elementów montażowych oraz wymianą zdegradowanych, nie nadających się do ponownego wykorzystania. Zachowanie w miarę możliwości oryginalnej techniki montażu.

Balustrada

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej ukazującej stan zachowania obiektów przed przystąpieniem do prac konserwatorskich. Następnie wykonywanie bieżącej dokumentacji przebiegu prac oraz dokumentacji ukazującej stan obiektu po ich zakończeniu według „Schematu dokumentacji prac badawczych, konserwatorskich i restauratorskich” z 2009 roku opracowanego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa.
2. Ustawienie rusztowań po zewnętrznej stronie balustrady.
3. Demontaż wtórnych płyt od strony wewnętrznej balustrady.
4. Dokonanie oceny stanu zachowania drewnianych elementów balustrady pod kątem możliwości i ewentualnej konieczności demontażu.
5. Przeprowadzenie zabiegu dezynsekcji elementów balustrady tą samą metodą jak w przypadku prospektu.
6. Oczyszczenie elementów z luźnych zabrudzeń powierzchniowych – pajęczyn, kurzu itp. przy pomocy miękkich pędzli z odsysaniem pyłu odkurzaczem.
7. Wykonanie odkrywek na różnych rodzajach elementów składowych balustrady: draperii, detalu architektonicznym sztukatorskim i drewnianym, elementach ornamentalnych, elementach konstrukcyjnych. Na wstępie wykonanie poglądowych odkrywek sondażowych, następnie w wytypowanych miejscach – odkrywek stratygraficznych (schodkowych).
8. Wytypowania miejsc do pobrania próbek do badań laboratoryjnych. Próbki zostaną pobrane w celu identyfikacji pigmentów i spoiw oraz ustalenia techniki i technologii wykonania polichromii oryginalnej – na drewnie i na detalu sztukatorskim.
9. Dezynfekcja wszystkich elementów metodą nasycania środkami wielofunkcyjnymi, obojętymi dla warstwy malarskiej (np. p-chloro-m-krezol w olejku terpentynowym i acetonie).
10. Selekcja elementów pod kątem stanu zachowania materiału konstrukcyjnego.
11. Przygotowanie elementów zdegradowanych z powodu działalności drewnojadów do zabiegu wzmacniania.

12. Wykonanie prób usuwania przemalowań metodami chemicznymi i mechanicznymi przy pomocy past spulchniających przeznaczonych do usuwania powłok farb i lakierów tj. Scansol (Scandia Cosmetics, Polska), Deck 4000 f-my C.T.S., Włochy, Scalpex NW (dystrybutor Blik).
13. Usunięcie przemalowań z poszczególnych elementów wybraną metodą.
14. Utrwalenie i konsolidacja warstw oryginalnych – wykruszających się i spęcherzonych gruntów oraz warstw polichromii z użyciem spoiw na bazie żywic sztucznych (np. Plexisol P 550, C.T.S., Włochy).
15. Doczyszczanie powierzchni polichromowanych przy pomocy środków powierzchniowo-czynnych, np. Vulpex, Picreator, Anglia, Włochy; Contrad 2000, C.T.S., Włochy.
16. Uzupelnienie ubytków drewna w zależności od wielkości i typu ubytku: tradycyjną metodą flekowania, przy pomocy gotowych produktów, takich jak: dwuskładnikowy kit na bazie żywicy epoksydowej Araldite SV/HV 36 (Huntsman, Belgia), lekki kit trocinowy na spoiwie klejowym (Holzmache, Nerchau, Niemcy).
17. Uzupelnienie ubytków w elementach sztukatorskich balustrady zaprawą dobraną na podstawie wyników badań zaprawy oryginalnej.
18. Wielowarstwowe uzupelnienie gruntów w partiach złożonych i polichromowanych zaprawą klejowo-kredową. Opracowanie powierzchni kitów metodami mechanicznymi.
19. Zabezpieczenie oryginalnej warstwy malarskiej oraz wyrównanie chłonności kitów przez nałożenie werniksu retuszarskiego (np. Lefranc & Bourgeois).
20. Konserwacja złocień istniejących wykonanych z folii metalowych lub wykonanie nowych złocień 23 i ¾ kt złotem płatkowym:
 - W przypadku konserwacji: uzupelnienie większych ubytków metodą na mikstion olejny lub akrylowy, uzupelnienie mniejszych ubytków oraz przetarc złotem mineralnym proszkowym na spoiwie klejowym, scalenie uzupelnień ubytków pozłoty z użyciem gotowych patyn woskowych.
 - W przypadku wykonania nowych złocień i srebrzeń: położenie folii szlachetnych złotej i srebrnej na pulmentach odpowiednich dla folii złotej i folii srebrnej w technice na poler i mat.
21. Uzupelnienie ubytków warstwy malarskiej: wykonanie punktowań scalających oraz rekonstrukcji w technice odwracalnej (na elementach zrekonstruowanych – podmalowanie w technice akrylowej Primacryl, Schmincke, Niemcy; punktowania

scalające w obrębie warstw oryginalnych w technice żywicznej Restauro, Maimeri, Włochy).

22. Zabezpieczenie powierzchni polichromii warstwą werniksu końcowego (np. Lefranc & Bourgeois, satynowego).
23. Przeprowadzenie montażu elementów zdemontowanych z wykorzystaniem oryginalnych złączy i elementów montażowych oraz wymianą zdegradowanych, nie nadających się do ponownego wykorzystania. Zachowanie w miarę możliwości oryginalnej techniki montażu.

Opracowanie: Małgorzata Dobrzyńska – Musiela, magister sztuki w zakresie konserwacji malarstwa i rzeźby polichromowanej, Dyplom UMK nr 1289 z dn. 16.06.1986 r.

UNIVERSYTET
MIKOŁAJA KOPERNIKA W TORUNIU

DYPLOM

Margarzeta Dobryńska-Musiela
urodzona dnia *4 października 1950r*

w *Oleśnicy*

odbyła studia *Wyższe magisterskie*
dzienne na Wydziale Sztuk
Pięknych

w zakresie *konserwacji i restauracji*

malarstwa i rzeźby

polichromowanej

z wynikiem *bardzo dobrym*

i po spełnieniu wymogów określonych

obowiązującymi przepisami uzyskała

w dniu *16 czerwca 1986r.* tytuł

magistra sztuki w zakresie

konserwacji malarstwa i rzeźby

REKTOR *polichromowanej*
DZIEKAN

A. Orszulak
m.p.

Stawa dnia *16 06* 1986

Margarzeta Dobryńska - Musiela
podpis

Nr *1289*
(numer dyplomu)